

Lower Merion Synagogue
Kollel Yom Rishon

*The Dialectics of the
Seder Night:
An Innovative Approach
to the Mitzvot Ha'Laila*

Rabbi Mordechai Willig
Rosh Yeshiva,
Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary
April 3, 2011 - 28 Adar II, 5771

Yeshiva University
CENTER FOR THE JEWISH FUTURE
Speakers Bureau
www.yu.edu/speakers

1. רי"ף מסכת פסחים דף כג עמוד א

אמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בארבע כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס: אמר רב יהודה אמר שמואל ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה שתאן חי יצא ידי ד' כוסות ולא יצא ידי חירות וצא ידי ארבע כוסות

2. מנחת חינוך מצוה כא אות ו

נוהגת וכו'. ד"ז חידוש גדול אצלי למה יהיה נוהג מצוה זו בנשים כיון דהוי מ"ע שהז"ג ונשים פטורות ור"מ פ"ו גבי אכילת מצה כ' מפורש דנשים חייבות כמבואר בש"ס אבל כאן לא כתב זה ולא מצאתי זה בשום מקום וער"מ פי"ב מהלכות עכו"ם חשיב המ"ע שהז"ג שנשים חייבות קידוש היום אכילת מצה ופסח ושמחה והקהל ולא חשיב זה מה"ת יתחייבו נשים במצוה זו. ולו' הטעם שנשים היו ג"כ באותו הנס כמו מ"מ וד' כוסות כבר הוכיחו התוס' דד"ז אינו אלא דרבנן בכ"מ וע' שאג"א הק"ש בירר בראיות דגם בכל השנה נשים פטורות מזכירת י"מ מפני שהז"ג מכ"ש מצוה זו שהוא פ"א בשנה ודאי הז"ג ול"מ בשום פנים טעם למה יתחייבו נשים ואפ"ל לפי"מ שהביא הר"ם כאן פ"ז דזכור את יום צאתך מאמ"צ כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו א"כ אפשר דהוי ג"ש מקידוש של שבת כמו דשם נשים חייבות ה"ה כאן אבל באמת בש"ס דילן אינו מוזכר וע' דף קט"ז דילפינן קד"ה מלמען תזכור ולא מן זכור וראיתי בסה"מ להר"מ שכתב דזכור הוא מצוה כמו זכור את יום השבת ואין כוונתו לגזרה שוה רק הביא דצריך להזכיר בפה ואין המכילתא בידי לעיין בו אבל כיון דהר"מ ל"ה ד"ז ואין עולה על זכרוני מי שיביא זה ד' הרהמ"ח צע"ג מנין לו לחייב נשים בפשיטות במצוה זו. ואין ראי' מאשתו ושאלתו היינו דמצוה עליו שיהי' כן אבל על האשה ודאי אין מצוה כלל וגם החומרא של הרהמ"ח מביא לידי קולא כי לדבריו מוציאין נשים י"ח אנשים בסיפור י"מ ובאמת כל שאינו מחויב בדבר אין מוציא עש"ס גבי ר"י ור"ש דאמרו הגדה וכו' ולומר כיון דהתורה אמרה בדיבור זה בשעה שיש מצוה וכו' והם חייבים באמ"צ ג"כ חייבים בזה אין זה כלום דהתורה כתבה לגבי אנשים דאז הוא זמן חיוב ומצינו כ"ב במצות אחרות ומ"מ אין הנש' חייבות וצע"ג בזה. וגם מדרבנן בודאי נשים חייבות דחייב' בד' כוסות וכן בהלל בליל פסח ע' בסוכה בסוגי' דאשה וקטן מקרין את ההלל עונין אחריהם וכו' עתו"ס וכן עבדים חייבים מטעם זה ולענין אם דרבנן יכול להוציא המחויב מה"ת עאו"ח בכ"מ ובאחרונים. ועשה זו כשאר עשין לענין כפי' עד שת"נ ובזבזו ממונו ותשובה עמש"ל ותלמד לכאן:

3. ראבי"ה ח"ב - מסכת מגילה סימן תקסט

ונראה לי דהא דתנן הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן הכי פירושו כל האנשים כשרים לקרות חוץ מהני, אבל נשים נמי אינן כשירות לקרות ולהוציא אנשים. וכן פסק בהלכות גדולות, והכי תניא בתוספתא דמגילה נשים ועבדים פטורין מלקרות המגילה, ומהשתא הוה להו שאינן מחויבין בדבר >ואין מוציאין אחרים ידי חובתן<. והא דאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה פירושו לשמוע מקרא מגילה, ובהלכות גדולות גרס במשמע מגילה. ואמרינן בפרק שני דמגילה והלועז ששמע אשורית יצא והא לא ידעי מאי קאמרי, ומשני מידי דהוי אנשים ועמי הארץ, ומיהו יש לדחות דאי הוה ידעי הוה קרי. והא דאמרינן בשבת <בבמה מדליקין> אשה וודאי מדלקת דאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה בדקתי בהלכות גדולות ולא פירש בה מידי, ולא ידענא בה אי בחדא [מ]חיתא איכא לפרושי אי לא, וכן נשים חייבות בארבע כוסות.

4. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז

הלכה א: מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר (שמות י"ג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר (שמות כ') זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצוה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח.

הלכה ב: כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן, פסח מצה ומרור, פסח על שם שפסח המקום ב"ה על בתי אבותינו במצרים שנאמר (שמות י"ב) ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו', מרורים על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, מצה על שם שנגאלו, ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה.

הלכה ג: בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר (דברים ו') ואותו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה (דברים ה') וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית.

הלכה ז: לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות, שיעור כל כוס מהן רביעית.

5. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח

הלכה ב: מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית, ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו, ...
הלכה ג: ... ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה.
הלכה ד: ומחזיר השולחן לפניו ואומר פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרם זבח פסח הוא לה', ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חיהם, ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו', ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו'.

6. תוספות מסכת מגילה דף ד עמוד א

יש מקשה למה לי היקשא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס וי"ל דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקשא ורבינו יוסף איש ירושלים תירץ דסלקא דעתך למיפטר מהגזירה שוה דט"ו ט"ו דהג הסוכות כדפי' פרק אלו עוברין (פסחים מג: ד"ה סלקא).

7. שו"ת תשב"ץ חלק א סימן ג

מיהו לענין פסח נראה הטעם מפורש לפי שטעם הפסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל והם היו באותו הנס ומטעם זה נתחייבו במגלה ובחנוכה (מגילה ד' ע"א). א"נ כיון שחייבות במצה משום טעמא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה מה"ט גופיה נתחייבו באכילת פסח דהא כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו וכל שישנו בקום אכול מצה ישנו בקום אכול פסח. ובגמרא למדו זה ממ"ש במכסת נפשו' ואפי' אשה והוא לדעת רבי יהודה ורבי יוסי אבל לדעת רבי שמעון אינן חייבות בו שנאמר איש לפי אכלו איש ולא אשה כדאי' בפסחים פ' האשה (צ"א):

8. התם סופר מסכת פסחים דף צט עמוד ב

שתחשך. נלע"ד דלאכילה דוקא קפדי' עד שתחשך אבל מ"מ יכול לקדש משתשקע החמה כמו בכל שבת וי"ט ויאריך בסיפורי הגדה עד שתחשך ואז יאכל דאל"ה ואפי' קידוש אסור עד שתחשך מאי מקשה אפי' ע"ש וי"ט נמי דלמא אשמועי' דהכא אסור לקדש עד שתחשך וא"ל כתי' תוס' מפ' איזהו מקומן שמעי' לי ז"א דשם נאמר הפסח דוקא וה"ה למצה הנאכלת עמו אבל קידוש לא שמענו והכא אשמועינן אפי' קידוש אסור אע"כ דא"נ דשרי לקדש משתשקע החמה וא"כ לקמן ק"ט א' תוד"ה חוץ כו' לא צריך לגרוס לילי פסחים דערבי פסחים נמי ניחא שמיהר לקדש משתשקע החמה בע"פ בשביל התינוקות ואין להאריך וק"ל:

9. שמות פרק יג

(ג) ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יקוק אתכם מזה ולא יאכל חמץ:
(ז) מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך:
(ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים:

10. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד א

משנה. מתחיל בגנות ומסיים בשבת, ודורש (דברים כו) מארמי אובד אבי עד שייגמור כל הפרשה כולה.
משנה. רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן: פסח, מצה, ומרור. פסח - על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, [שנאמר (שמות יב) ואמרם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו'],

11. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

אמר רב אחא בר יעקב: סומא פטור מלומר הגדה. כתיב הכא בעבור זה וכתוב התם (דברים כא) בננו זה, מה להלן - פרט לסומא, אף כאן - פרט לסומין איני? והאמר מרימר: שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב

יוסף? אמרו: רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב ששת? אמרו: רב ששת. - קסברי רבנן: מצה בזמן הזה דרבנן. מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא? והא רב אחא בר יעקב הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן! - קסבר: כל דתקון רבנן - כעין דאורייתא תיקון. - לרב ששת ולרב יוסף נמי, הא ודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון! - הכי השתא! בשלמא התם, מדהוה ליה למיכתב בננו הוא וכתיב בננו זה - שמע מינה פרט לסומין הוא דאתא, אבל הכא - אי לאו בעבור זה מאי לכתוב? אלא: בעבור מצה ומרור הוא דאתא.

12. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צט עמוד ב

משנה. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי.

13. תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב

עד שתחשך - מקשי' אמאי איצטריך עד שתחשך פשיטא ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה ואומר הר"י מקורב"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור איתקשו לפסח אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמר בפרק תפלת השחר (ברכות דף כז:) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב - דסלקא דעתך דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות ויש מפרשים דאדלעיל קאי עד שתחשך ואפילו עני שבישראל פירוש אפי' עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך.

14. רמ"א אורח חיים סימן תל סעיף א

והמנהג לומר במנחה ההגדה, מתחלת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו; ופוסקים לומר ברכי נפשי (מנהגים).

15. ביאור הלכה סימן תל

במנחה ההגדה - ובשם הגר"א כתבו שלא היה נוהג בזה משום דאיתא בהגדה יכול מבעוד יום וכו':

16. שולחן ערוך אורח חיים סימן תעב סעיף ד

אשה אינה צריכה הסיבה אלא א"כ היא חשובה. **הגה:** וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (מרדכי ריש פ' ע"פ ורבינו ירוחם), אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב (ד"ע).

17. משנה ברורה סימן תעג ס"ק סד

כדי שיבינו הנשים - שהרי גם נשים חייבות במצות הלילה ובאמירת הגדה וכו"ל בסיומן תע"ב ס"ד ולכן החיוב גם על המשרתת שתשב אצל השולחן ותשמע כל ההגדה ואם צריכות לצאת לחוץ לבשל עכ"פ מחויבת לשמוע הקידוש וכשיגיע לר"ג אומר כל שלא אמר וכו' תכנוס ותשמע עד לאחר שתיית כוס ב' שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מכות שהביא הקב"ה על מצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקב"ה בשביל ישראל [ח"א]:

18. אור החיים שמות יג:ח

והגדת לבנך וגו'. צריך לדעת למה לא אמר ואמרת כי תיבת הגדה מצינו לרבותינו ז"ל שאמרו (שבת פ"ז א) שיתכוין בה דברים קשים כגידים. עוד קשה אומרו ביום ההוא ובסמוך גמר אומר בעבור זה ודרשו רבותינו ז"ל (מכילתא ובהגדה) בשעה שמצה ומרור וגו' והוא בלילה ולא ביום ואם כן לא היה לו לומר אלא ובגדת לבנך לאמר בעבור זה ואני יודע זמן ההגדה שהוא בלילה. עוד צריך לדעת אומרו לאמר והוא כבר אמר והגדת: ונראה כי יכוין על דרך אומרם ז"ל (פסחים קט"ז ב) מתחיל בגנות ומסיים בשבח, יאמר גנות אבותיהם של האבות כי לא היה דבר משובח, והוא אומרו והגדת דברים קשים שלב האדם נעקש מהם, ואחר כך מסיים בשבח, והוא אומרו לאמר אמירות משובחות משמחים את הלב ומסעדים אותו,